

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:468 K:444*

<http://www.akademikbakis.org>

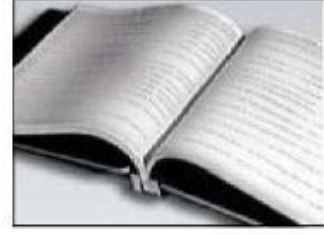
İNSAN VE TOPLUM: EDEBİYAT VE DEĞERLER EĞİTİMİ

Gökşen ARAS

Atılım Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet: İnsan kavramı tarih boyunca pek çok bilim dalının ve sanatın ana konusu olmuş, farklı tanımlamalarla açıklanmaya çalışılmıştır. İnsan biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel farklılıkları barındıran ve toplumdan bağımsız düşünilemeyen değerli bir varlıktır. Diğer canlılardan ayrılan en önemli özelliği düşünme ve üretme yetileriyle ve sonsuza kadar gelişerek varolacağı inancıyla sadece bireysel değerlerinin farkına varmakla kalmayıp, toplum değerlerine de sahip çıkarak, teknolojik değişimlere ve gelişimlere uyum sağlayarak bilim, sanat ve kültür alanında üretime ve katkıya hazır olmak durumunda olduğunu unutmamalıdır. Değer kavramının ne ifade ettiğinin ya da nasıl ifade edildiğinin ortaya konması farklı bilim dallarının çalışma alanını oluşturmaktadır. İnsanları bireysel ve toplumsal değerlerin farkına varabilecek bir anlayışla eğitebilmek ve gelişimlerine katkıda bulunabilmek en önemli hedeflerden birisi olmalıdır. Dilin ve kültürün en güzel şekilde ifade edildiği edebiyat eserlerinin tanıtılması ve öğretilmesi önem taşımaktadır. Edebiyat şiir, hikaye, roman, tiyatro gibi türleri kapsayan; felsefe, tarih, sosyoloji ve psikoloji gibi bilim dallarından yararlanan disiplinlerarası bir yapıdır, aynı zamanda da güzel sanatların bir koludur. Farklı dönemlere ve yazarlara ait değişik türlerde üretilmiş eserleri tanıyan ve okuyan bireyin kendisini sözlü ve yazılı olarak ifade ederken edebiyat eserlerine ilgisi ya da eğilimi olmayan bireylere göre daha rahat ve güvenli olduğu, uygun sözcükleri yerinde kullanabildiği, dilin yapısını ve kullanım özelliklerini kavrayabildiği, kendisinden farklı olanı algılayabildiği, kendisini ve parçası olduğu toplum değerlerini daha rahat tanıyabildiği ve sorgulayabildiği, farklı tarihsel, kültürel, sosyolojik, felsefi toplumsal yapıları değerlendirebildiği görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, insan ruhuna yapılan yolculukların en uzununu olan, insanı insana anlatan ve insan var olduğu sürece varolacağı bilinen, hayatın anlamını sorgulatan edebiyatın değerler eğitiminde bireye sağladığı katkıları ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: İnsan, Toplum, Değer, Edebiyat, Eğitim

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

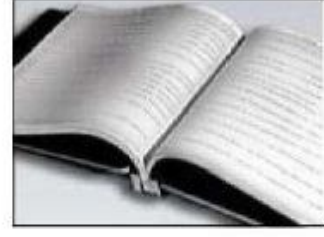
*JEL KOD: M-Y *** ID:468 K:444*

<http://www.akademikbakis.org>

MAN AND SOCIETY: LITERATURE AND VALUES EDUCATION

Abstract: The concept of man has been one of the major themes in several disciplines and art. As a social being, man embodies biological, psychological, social and cultural differences. The most significant trait that differentiates him from other organic beings is his competency in thinking, and producing which will lead to a constant and eternal existence and progress which can only be maintained by being aware of not only his value but also by preserving the social values, and by contributing to the development of science, technology, art and culture as well. The concept and the meaning of value is studied in most of the fields and research areas in different disciplines. The objective must be to train individuals within the perception that they will be aware of both individual and communal values. Within this frame, it is essential to teach literature wherein language and culture are reflected in an aesthetic manner. Literature which includes such genres as poetry, short story, novel and drama is an interdisciplinary field, closely related to such fields as philosophy, history, sociology, and psychology. Literature is also a branch of fine arts. It is clearly detected that, the ones, who have read or become familiar with different texts written in different periods by several authors, are able to express themselves in written or oral communication better than the ones who have not developed reading habits. These individuals are also self-confident, they are good at using the proper words needed at different circumstances, they are able to comprehend the structure of language, they are able to respect individuals different in certain terms, they are aware of the social values that they are also a part of, and they question these values and evaluate different historical, sociological, philosophical, and social structures meticulously. The aim of this paper is to focus on literature with reference to its educational structure in the reconstruction of human values. The paper will explore the function of literature in the process of life long education which enables individuals to question man and existence which coexist with literature.

Key Words: Man, Society, Value, Literature, Education

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırğız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:468 K:444*

<http://www.akademikbakis.org>

“Edebiyat; gençliği yetiştirir, yaşlılara zevk verir, ikbalde süs, felakette teselli ve sığınak olur” **M. T. Cicero.**

“İnsan topluluklarının gelişmesi, her şeyden önce dil ve edebiyatlarının ilerlemesine bağlıdır” **Namık Kemal.**

“Yaşamı güzelleştiren, insanı hayata bağlayan, öz duygularla zenginleştiren edebiyattır” **Suut Kemal Yetkin.**

1 – GİRİŞ

Yukarıda sözlerine yer verilen önemli isimler, edebiyatın ve okuma alışkanlığının insana kattığı değerlerden sadece bazılarına değinmişlerdir. Bu çalışmada amaç, edebiyatın değerler eğitiminde bireye sağladığı katkıları ortaya koymaktır. Bu çerçevede insan, insan toplum ilişkisi ve değerler gibi kavramların netleştirilmesi gerekmektedir. İnsan kavramı tarih boyunca farklı şekillerde yorumlanmıştır. İslam dinine göre en değerli varlıktır: eşref-i mahlukattır. Ayrıca, “Türkçe, “insan,” Arapça ünsiyet (yakınlık, tanışlık, aşinalık) kökünden türetilmiş bir sözcüktür. Çevresiyle ilişki, iletişim kuran, konuşup anlaşılan, yakın olan varlık anlamına gelir”

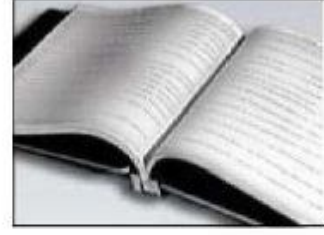
“Okumayı sevmek, hayattaki can sıkıcı saatleri, güzel saatlerle değiştirmektir” **Charles de Montesquieu.**

“Okumak, haz duymaya, zihnimizi süslemeye ve yetkimizi arttırmaya yarar. Haz duyurmak hususundaki faydası, insan bir köşeye çekilip tek başına kaldığı zaman kendini gösterir. Zihnimizi süslemesinin, konuşurken yetkimizi arttırmasının da bir iş hakkında hüküm verirken o işi başarırken faydası dokunur” **Francis Bacon.**

“Okumayı bilen bir kimse, kendini yüceltme, çok yönlü olabilme, yaşamını ilginç, üstün ve kusursuz yapabilme gücüne de sahip demektir” **Henry Huxley.**

(Güvenç, 1999: 317). İnsanın toplumdan soyutlanamayan bir varlık olduğu düşünüldüğünde, kurulan bu iletişimde, bireysel ve toplumsal çıkarların ne derece çatıştığı, insanın bireysel ve toplumsal değerlere sahip çıkmak için nasıl hareket ettiği tartışma konusudur.

İnsan ayrıca “Homo erectus (dik duran/yürüyen insan)” şeklinde tanımlanmaktadır. (Güvenç, 1999: 319). Bu tanımdan hareketle, insanın fiziksel sağlığı ve güçlülere katlanabilen ya da katlanamayan ruhsal yapısı ele alındığında bu mücadele sürecinde hangi değerlerinden

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırğız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y *** ID:468 K:444

<http://www.akademikbakis.org>

ödün verdiği ya da vermediği önem taşımaktadır.

Bununla birlikte, “ ... bütün canlılar ölümlüdür ... ölümlü olduğunu bile bile yaşamın güçlüklerine katlanabilen tek canlı belki de insandır. Ölümlülük (fanilik) yasasını değiştiremeyen insan, homo eternalis (ebedi/sonrasız) olmaya heveslenir” (Güvenç, 1999: 319). Dolayısıyla, asırlar önce yok olan şairlerin, müzisyenlerin, ressamların, heykeltıraşların, bilim adamlarının ve kaşiflerin ortaya koydukları eserleri ile ölümsüz oldukları bilinir. Bu noktada, insanın kendisinden sonraki nesillere aktarabilmek üzere hangi değerlere sahip olması gerektiği ifade edilmelidir. Sanat, bilim ve teknolojiye uygarlıkların gelişimine katkıda bulunmak üzere sunulan, tasarlanan, üretilen ve geliştirilen soyut ya da somut ürünler, keşifler, icatlar ve bütün bu başarılar insanı insan yapan, onu değerli kılan unsurlardır. İnsanın farklı bir tanımı ise şu şekildedir: “İnsan özünde, bir homo rebellus (başkaldıran varlık)tır. Çoğu canlılar, kurulu düzene (doğaya) “evet” diyerek varolurken, insanoğlu tümüne birden “hayır” diyebilir. Kuşkuyla sorar sorgular, çünkü özünde bir homo küriosis (meraklı izci)dir”(Güvenç, 1999: 319).

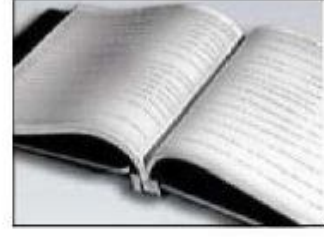
İsyankar doğası nedeniyle insanın mevcut değerleri değiştirmek için çaba harcaması beklenmektedir. Merak eden ve öğrenmek isteyen doğası sayesinde de yaşadıklarını değer yargılarına göre tekrar tekrar

sorgulayacaktır. Farklı bir bakış açısına göre ise insan “sürekli konuşur, anlatır, çünkü bir homo lingua ya da homo loguens (konuşan, iletişim kuran, aktaran, anlaşılan) yaratıktır ... bir homo simbolikos, soyutlama, simgeleştirme cambazıdır. Değerler, anlamlar üretir. Ürünleri yeniden yaratır. Her imgeyi, her simgeyi her dile yükleyebilir. Her simgeyi çok çeşitli biçim ve anlamlarda söyleyebilir” (Güvenç, 1999: 319). Dolayısıyla, insanın kişisel ve toplumsal değerlere kendi düşünsel ve duygusal boyutunda anlamlar kazandıracağı açıkça ifade edilmektedir.

1.1 İnsan ve Toplum

Yaşamı boyunca sürekli bir biçimde oluşturma, yaratma, yenileme, değiştirme ve dönüştürme sürecine giren insanın hangi değerleri hangi ölçüde ve hangi açılardan değiştirdiği önemlidir. İnsan kavramının çeşitli disiplinlerde farklı şekillerde ifade edilebilmesi mümkündür; ancak, neredeyse her tanımda ortaya çıkan ortak husus insan ve değerler ilişkisi ve insanın toplumsal bir varlık olduğudur. İnsan toplumdan bağımsız düşünilemeyen bir değer olarak ele alındığında, toplumla nasıl bir iletişim kurduğu ifade edilmelidir.

Bu noktada, Rousseau'nun 1762 yılında kaleme aldığı *Toplum Sözleşmesi* başlıklı eserinden bahsetmek yerinde olacaktır. Bu ünlü eserin başlangıç ifadesi önem taşımaktadır: “İnsan özgür doğar, oysa ki her yerde zincirlere vurulmuştur” (I. Kitap I. Bölüm s. 19). Bu söz, insanın toplumdan

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırğız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:468 K:444**

<http://www.akademikbakis.org>

uzak kaldığında, toplumdaki herhangi bir kurum, kuruluş ya da olgu tarafından yozlaştırılmadığı için doğal yaşamında daha saf ve temiz bir yapıya sahip olduğunun altını çizmektedir. Kendisini zincirlere vurulmuş olarak algılaması kendini doğadaki gibi özgür hissetmemesinden kaynaklanmaktadır. Topluma bağımlı olan insan, toplumun koyduğu kurallara uymak zorundadır. İkircikli durum, toplum içinde yaşamını sürdürmek zorunda olan bireyin iç çatışmalarını toplumsal yapıya uyum sağlamak üzere hangi yollarla çözdüğü ya da çözemediği ile ilintilidir. Doğada pek çok açıdan bolluk içinde yaşayan ve her şeye istediği kadar sahip olan birey doğadan ayrılarak toplum hayatını benimsemek durumunda kaldığında imkanların sınırlandırıldığını ve artık istediği oranda değil alabileceği kadar alabildiğini; dolayısıyla özgürlüğünün de kısıtlı olduğunu öğrenir. Bu durum onun saldırganlaşmasını ve hak ettiğinden fazlasını isteyerek hırslanmasını sağlar. İşte bu noktada insanın ahlaki değerlerine sahip çıkması, özgürlük olgusunu, başkasının özgürlüğünün başladığı yerde kendi özgürlüğünün sınırlandırılması gibi algılaması gerekmektedir. Sadece arzulara ve çıkarlara dayalı bir yaşam biçimi ise hiç şüphesiz sağlıklı değildir. Çatışmaları önlemek kişinin ahlaki değerlere ne derece ve nasıl sahip çıktığı ile ilişkilidir.

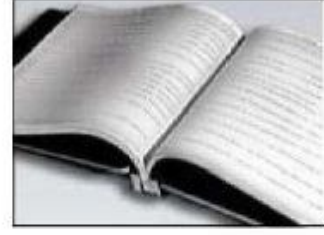
Toplum Sözleşmesi eserinde de ifade edildiği üzere, insanların kişisel çıkarlarını

toplum çıkarlarının üstünde tutma eğilimleri toplumdaki sorunların fitilini ateşlemeye yetmektedir. Buradaki önemli husus, bireylerin bu çatışmalarla mücadele yöntemleri, değerleri algılama ve yorumlama biçimleridir.

Bu çerçevede Rousseau, “Hobbes gibi, insanın iyilikten hiç haberi olmadığı için doğal olarak kötü, erdemi bilmediği için ahlaksız olduğu, hemcinslerine borçlu olmadığına inandığı hizmetleri onlardan daima esirgediği; gereksindiği şeylere haklı olarak hak iddia etmesine bağlı olarak kendisini delicesine bütün evrenin sahibi sandığı sonucuna varmayalım” der (1986: 118).

Günümüzde geçinebilmek ve varlığını sürdürebilmek endişesi ve pek çok değerlerin finansal anlamlar içermesi insanları geleceklere için kaygılandırmakta ve onları yozlaştırarak ahlaki değerlerden uzaklaştırmaktadır.

21. Yüzyılda bilim ve teknolojiye pek çok ilerleme ve gelişmenin yaşanması sevindiricidir; ancak olumlu sonuçlarının yanı sıra bu gelişmelerin insanları sosyal yaşamdan soyutlayarak yalnızlaştırmakla kalmadığı, yaşam amacının menfaatler ve çıkarlar üzerine kurgulanmasına, bireylerin teknolojik gelişimi kendi çıkarları ve başkalarının aleyhine kullanmalarına, dolayısıyla, özel hayatın ihlal edilmesine ve bu nedenle ahlaki ve sosyal değerlerin büyük ölçüde zedelenmesine neden olduğu

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:468 K:444*

<http://www.akademikbakis.org>

görülmektedir. Teknolojik gelişmelerin sonuçlarından biri olan dijital şiddet günümüzde pek çok insanın ruhsal travmalar yaşamasına neden olmaktadır.

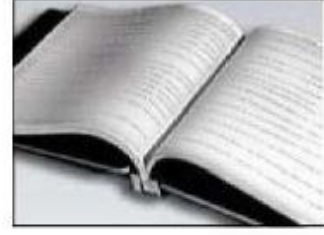
Gelişmelerin topluma katkısı tabii ki yadsınmaz; ancak, tüketimde, davranışlarda ve algılarda aşırılığın hakim olması insan doğasını olumsuz yönde etkilemektedir. Manevi hayatın maddi hayattan daha çok önem arz etmesi sosyal ve ahlaki pek çok soruna neden olmaktadır. Maddi açıdan her şeye sahip olan bireyler çocukluk dönemlerinden itibaren tatminsiz, hiçbir şeyle yetinemeyen, mutlu olamayan, kendine dönük, çıkarıcı ve isyankâr bir doğaya bürünmektedirler. Bu bakış açısı ile, özellikle gençler arasında eğitimlerini önemsemeyerek hatta yarıda keserek kısa zamanda çok para getirecek işlere yönelme eğilimi başlamıştır. Özgürlük ve ahlak, sınırları çok keskin olan iki kavramdır. Özgürlük ve gelişim ahlaki değerlerin yozlaştığı noktada ise burada ciddi bir sorunun varlığından söz edilebilir. Bireylerin değer algıları ve yargıları özgürlük ve ahlaksızlık arasında bulunan çizginin neresinde durulacağını tayin etmektedir. Sadece kendi çıkarları ve menfaatleri için yaşayan bireylerin toplum çıkarlarını ikinci plana attıkları görülmektedir. İnsanın tamamen iyi ya da kötü bir doğası olması beklenemediği için, içinde iyiyi ve kötüyü barındırabilecek bir yapıya sahip olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle, insanın bunun ayırdına varabilecek düşünsel yetiye sahip

olabilmesi önemlidir. Ayrıca özgür olduğu için olumlu ya da olumsuz yönde gelişmeye de açıktır. Ancak çevresel, psikolojik, sosyolojik koşullar değiştiğinde zaafların nasıl dengede tutulabildiği ya da tutulamadığı önemlidir.

Bu noktada unutmamak gerekir ki: "... insan öğrenen bir varlıktır, gerçi bireylerin temel kişilik yapısı değişmez gibi görünüyor ama canın altındaki huy, bir kuşaktan ötekine, her kişide değişir. Kuşakları oluşturan bireyler de farklıdır. Kendi huyunu (kişilik... yapısını) değiştiremeyen kişi, ömrü boyunca, çevresini, dünyayı değiştirmeye çalışır" (Güvenç, 1999: 323). Bu çerçevede, insana dair en özel tanımlama insanın değerli bir varlık olması ile ilişkilidir; ancak, bu değer ne ifade ettiği ve bu değerden ne anlaşıldığı önemlidir.

1.1 Değer Kavramı

Bireyin ve toplumun özünü oluşturan değer kavramı farklı disiplinlerde çeşitli biçimlerde ifade edilmektedir: İktisatta değer, mal ve hizmet alışverişi ile ilgili bir kavramdır. Her malın ve her hizmetin bir değeri vardır. Felsefede değer, doğrudan doğruya insanın özü ile ilişkili bir kavramdır ve insan, değer üreten bir varlıktır. Felsefe değeri, insanın doğa, toplum ve kendisi ile ilişkilerinde ortaya çıkan, hayata anlam veren fikir, inanç, eylem ve idealler olarak tanımlar

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:468 K:444**

<http://www.akademikbakis.org>

(Bobaroğlu, 2002)'ndan aktaran Aşıcı, 2009: 9-10).

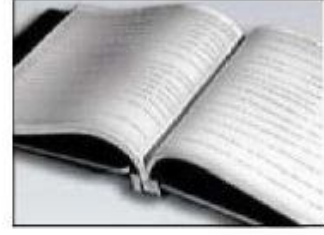
Değer kavramının farklı eğitim ve kültür düzeylerine sahip bireyler tarafından farklı biçimlerde ifade edilebilmesi, Kuçuradi'nin bu kavramı göreceli ve öznel bir olgu olarak tanımlama nedenini netleştirecektir. Kuçuradi bu noktada “değer ve değerler” kavramını birbirinden farklı kavramlar olarak algılamaktadır: “Kişinin değeri, bir kişinin toplumla ilgisi bakımından özel durumudur. Kişi değerleri ise, kişiler arasındaki ilişkilerde doğrudan doğruya veya dolaylı olarak çıkan, sevgi, dürüst olma, bağlılık, saygı, adil olma gibi imkanlardır” (1998:41).

Buna ek olarak, “Değer” bir şeyin değeridir; bir şeyin bir çeşit özelliğidir. ‘Değerler’se var olan şeylerdir, var olan imkânlardır” (Kuçuradi, 1998: 40). Kuçuradi, bireyden bireye değişen değerli ya da değersiz kavramını açıklarken “değer atfetme, değer biçme ve doğru değerlendirme” kavramlarını farklı değerlendirme yöntemleri olarak ifade etmektedir. (1998: 30). “Değer atfetme’de kendisine değer atfedilen şey, değer atfedenle olan özel ilgisi nedeniyle “değerli” görülmektedir... Değeri söz konusu edilen şey, kendi dışında olan bir nedenden dolayı değerli ya da değersiz görülmektedir” (Kuçuradi 1998: 30). Kuçuradi’ye göre, “Değer atfetmede, bir şeyin değerli olmasıyla önemli olması birbirine karıştırılmakta; değer atfetme

durumunda söz konusu olan değer, atfedilen şeyin değerli ya da değersiz olması değil, o şeyin birileri için önemli ya da önemsiz olmasıdır” (1998: 26).

Bununla birlikte, “‘Değer biçme’de söz konusu olan “değerlendirilmesi yapılan şeyin değerini göstermek değil, o şeyi geçerli ilkeler, kurallar, normlar, standartlar, modalar, ölçüler bakımından – bunlara göre– nitelendirmek”tir (Kuçuradi, 1998: 28). Bu noktada üstünde durulması gereken husus, değerlerin her toplumda, her çağda ve her mekânda farklılıklar göstermesi, kişiden kişiye farklı algılanması ve yorumlanmasıdır. Bu nedenle, değerlendirilen herhangi bir olgunun, daima aynı ölçütlerle, aynı ifadelerle, aynı bakış açılarıyla, aynı değer yargılarıyla eleştirilmesi mümkün değildir. Bir birey tarafından kullanılan bir ifade biçiminin ya da yorumun başka biri tarafından önemsenmediği ve bu nedenle kullanılmadığı (ya da tam tersi) görülebilir: “‘Doğru değerlendirme’ değerlendirilmesi yapılan şeyin yapı özelliği olan değerini görmek, yani onu anlamak ve kendi alanındaki yerini bulmaktır” (Kuçuradi, 1998: 30).

Günümüzde, konuyla ilgili yeterli bilgisi ve eğitimi olmadığı halde, edebiyat metinlerini, sanat eserlerini, mimari yapıları, senaryoları, sahne sanatlarını, organizasyonları ve etkinlikleri acımasızca eleştiren daha doğrusu eleştirdiğini sanan bireyler bulunmaktadır. Oysa eleştiri

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:468 K:444**

<http://www.akademikbakis.org>

yapabilmek bir sanattır. Eleştirilecek olgunun ya da nesnenin tam olarak özü anlaşılmasından değerinin biçilmesi mümkün değildir. Sanatçının ortaya koyduğu eseri negatif anlamlar içeren ya da bütünlüğü ifade edemeyen sıfatlar kullanarak yargılamak, bir anlamda ortaya konmuş bir değer değerini yok saymak ve önemsiz kılmaktır.

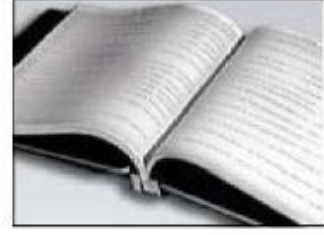
Kendisine değer atfedilen insan, değerler üretebilecek, ürettiği değerleri sağlıklı ve doğru değerlendirme yöntemleri ile yorumlayabilecek ve algılayabilecek güce sahiptir. Ancak bu gücü ortaya koyabilmek için nitelikli bir eğitim almalı, yeteneklerinin farkına vararak, teknolojiye, gelişime, değişime açık bir bakış açısıyla üretebilmelidir. Bu noktada, öncelikle insanın kendisini tanıması ve değerini bilmesi önemlidir. Değerlerin öğretilmesi bireylerin karakter gelişimine katkıda bulunan bir süreçtir. Eğitimin bireylerin davranışlarını değiştirebilecek öğretiler bütününe kapsadığı düşünüldüğünde ailede başlayan eğitimin, ilkokul düzeyinden üniversite eğitimine kadar hatta yaşam boyunca birey üzerinde ne denli büyük bir güce sahip olduğu bilinmelidir. Kirschenbaum'a (1995) göre, değer eğitiminde değer gerçekleştirme, karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi, ahlak eğitimi olmak üzere dört önemli hareket ortaya çıkmıştır.

Değer açıklama yaklaşımını ortaya koyan Simon ve çağdaşlarına göre ise, "Kendi

değerlerinin farkına varamayan gençler karar alma sürecinde akran gruplarının ve propagandanın etkisinde kalmaktadır" (Simon, Leland & Kirschenbaum, 1972). Buna paralel olarak, "İnsanlar her gün farklı durumlarla karşılaşır, düşünür, fikir belirtir, karar alır ve harekete geçer. Gençin hayatını nasıl yaşayacağı, seçimlerinde ve karar almada nasıl davranacağını belirlemesi ve aklına gelen soruların cevaplarını doğru verebilmesi için kendi değerlerini açıklığa kavuşturması gerekir" (Simon, Leland & Kirschenbaum, 1972).

Buna ek olarak, "Genellikle değer kuramında görüşler ikiye ayrılır. Bazı filozoflara göre insanla ilintisiz, nesnel değer vardır, bazılarınca yoktur. Öznellilere göre değerden ancak insanlarla ilintili olarak söz edilebilir. İsteklerin, ihtiyaçların duyguların işe karışmadığı bir yerde değerden söz etmenin ne anlamı vardır? Hiçbir insanın duyguları, ihtiyaçları, zevkleri ile ilişkisi olmayan bir nesnenin değerli olması ne demektir?" (Moran, 2000: 234)

Dolayısıyla, "... Değerden ancak insanla ilintili olarak söz edilebilir ve güzellik (estetik değer) de nesnelcilerin sandığı gibi insanla ilintisiz olarak dış dünyada bulunmaz, ancak bir veya bir grup insanla ilintili olarak düşünülebilir. Bir eserin estetik değeri kendi nesnel niteliklerine dayanmaz, insanda uyandırdığı duygulara

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:468 K:444*

<http://www.akademikbakis.org>

(estetik yaşantıya) dayanır” (Moran, 2000: 235).

Değer kavramının ne ifade ettiğinin ya da nasıl ifade edildiğinin ortaya konması farklı bilim dallarının çalışma alanını oluşturmaktadır. Değer kavramı genel olarak ele alındığında ahlaki ve estetik olgulara işaret ettiği ifade edilebilir: Bu olgulardan ilki insan yaşamına ve bu yaşamın hangi doğru ve yanlışlarla şekillendirildiğini gösterirken diğeri de güzel olanı bulmaya ve algılamaya yöneliktir. Değerlerin, temelde bireysel ve toplumsal anlamda iyi, faydalı ve olumlu gelişmeler sağlayabilmek anlamına geldiği açıktır. Hırsızlık, adam öldürme, yalancılık, tembellik, ihanet, kibir ve şehvet gibi olumsuz davranışlar pek çok kültürde ve dinde yasaklanmıştır. Hedef, iyiyi, doğruyu, güzeli bulabilmek ve insan haklarına saygılı olabilmektir. Bu kavramlar bütün toplumlar tarafından kabul edilen değerlerdir. Bir millet ancak paylaşılan dil, tarih, gelenek ve görenekler gibi kültürel ve etik değerleri ile millet olabilir. Dolayısıyla, insanı insan yapan en önemli değerlerinden biri de konuştuğu dilidir. Anneye, babaya ve büyüklere hürmettir, küçüğüne duyduğu sevgi ve koruma içgüdüsüdür. Paylaştığı ve önem vermek durumunda olduğu tarihi, örf ve adetleri, inançları ve kültürüdür. Dürüstlüktür, erdemdir, sağduyudur, hoşgörüdür, beden ve ruh sağlığına ve temizliğine gösterdiği özendir. Cehaletle ve önyargılarla savaşmak, atalet duygusundan kurtulmak,

nefsine, eline, diline ve beline hakim olmaktır, yalandan, bağınazlıktan, ihanetten ve batıl inaçlardan uzak durabilmektir.

İnsanın değer kazanması öncelikle kendini bilmesiyle başlar. Bu nedenle, kendini bil ifadesi tarih boyunca yinelenen kavramlardan biridir. İnsan ancak kendini bilerek ve tanıyarak değerlerinin farkına varabilir, bu dünyada boşuna varılmadığını, varlığının bir nedeni ve anlamı olduğunu, varlığıyla bile bir değer olduğunu, insan olmanın önemini bilir ve yolunu çizebilir. Bugün bile önemini yitirmeyen 14. Yüzyıl ünlü tasavvuf ve halk şairi Yunus Emre'nin dizeleriyle

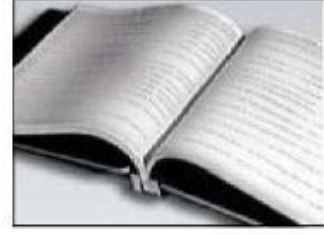
İlim, ilim bilmektir
İlim, kendini bilmektir
Sen kendini bilmezsen
Bu nice okumaktır.

Dolayısıyla, bilgi de eğitim de önce kendini bilmekle başlar, daha sonra bu bilginin bireysel ve toplumsal gelişim için kullanılması esastır.

1.3 Edebiyat ve Değerler Eğitimi

Edebiyat eğitimi ve öğretiminin değerlerin algılanmasında ve aktarımında katkısı büyüktür:

Edebiyat öğretiminin değişik işlevleri bulunur. Ehlers yabancı dil öğrenimi kapsamında şu işlevleri önerir: 1- Önemliyi önemsizden ayırma yeteneğinin

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:468 K:444**

<http://www.akademikbakis.org>

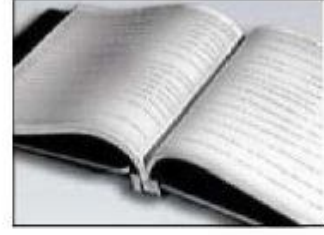
geliştirilmesi, 2- Bilinmeyen kelimeleri tahmin edebilme yeteneğinin geliştirilmesi, 3- Metne sorular sorup cevaplar alabilme veya bulma (problem çözme stratejilerinin) yeteneğinin geliştirilmesi, 4- Anlamları kavrama ve oluşturma yeteneğinin geliştirilmesi, 5- Anlam kurma yeteneğinin geliştirilmesi, 5a- Cümle düzeyini aşan okuma yeteneğinin geliştirilmesi, 5b- Anlatım yapısına ilişkin bilgilerin düzeltilmesi, 5c- Metinleri özetleyebilme yeteneğinin geliştirilmesi, 5d- Yan anlamların ve üsluba ilişkin algı uygulamalarının yapılması, 5e-Alımlama gününün arttırılması (Ehlers, 1996: 49)'den aktaran (Tepebaşı, 2006: 610).

Edebiyatın işlevleri hususunda “Bilgi vermek, ahlak bakımından eğitmek, milliyetçilik duyguları uyandırmak, zevk vermek v.b” sayılabilir. “Bazı estetikçilere göre bunlardan bir tanesi edebiyatın asıl kendine özgü işlevidir ve sanatı yapan özelliğin bu işlevde aranması doğrudur. Söz konusu işleve, zevk verme, estetik duygu ve heyecan uyandırma gibi adlar verilebilir” (Moran, 2000: 230).

“Wolfgang Iser’a göre, bir edebiyat yapıtının anlamı metin içinde hazır bir şekilde bulunmaz, metindeki bazı ipuçlarına göre okur tarafından okuma süresinde yavaş yavaş kurulur” (Moran, 2000: 241). Bu nedenle, her okur okuduğu esere kendi tinsel ve düşünsel algılarına göre farklı anlamlar yüklemektedir.

Her ne kadar edebiyatın insan ve toplum yaşamı konusunda tarih gibi gerçeği yansıtmadığı düşünülse de, (tarihi eserlerin bile bir kurguyla yansıtıldığı varsayıldığında) pek çok kuramcıya göre edebiyat bilgi aktarımı da sağlayabilir. Dolayısıyla, kimi kuramcılara göre edebiyat gerçeği yansıtmakta, kimilerine göre ise yansıtmamaktadır. İlk görüş ele alınırsa şu sonuçlar ortaya konabilir: “sanat sezgi ile kavranan bir hakikati açıklar, (Moran, 2000: 275). “Platon’un Ion diyalogunda şairin ilham yolu ile, akli aşan bir bilgiye vardığından söz edilir. Plotinos’a göre, sanatçı, bu dünyada yansımış olan güzelliğin kaynağına uzanan ve formlar dünyasını sezgi ile kavrayabilen bir adamdır ... edebiyatta örtük bir hakikatten bahsedilebilir” (Moran, 2000: 281).

Bireyin alt yapısına, algılarına ve duygularına göre yeniden üretilen eserler, bireyin estetik değerlerinin gelişimine, kullanılan dilin öneminin kavranmasına, bireysel ve toplumsal değerlerin farkına varılmasına olanak sağlamaktadır. Farklı bilim dalları ve güzel sanatlar gibi edebiyatın ve eğitimin de esas aldığı temel konu insan kavramıdır. İnsani değerlerin öğrenilmesi açısından bireylerin eğitim aldığı ilk kurum önce aile daha sonra da okullardır. Bu hususta eğitim kurumlarına büyük görevler düşmektedir: “Temel insani değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek aile, toplum ve okulun başlıca misyonları arasındadır. Bu perspektiften

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:468 K:444**

<http://www.akademikbakis.org>

hareketle okulların temel iki amacından bahsetmek yanlış olmaz: akademik açıdan başarılı ve temel değerleri benimsemiş bireylerin yetiştirilmesi” (Ekşi, 2003:79).

Kavcar, insanı diğer canlılardan ayıran temel özelliklere, bu özelliklerden biri olan yaratıcılık yetisi ile ortaya koyduğu edebiyat eserlerine ve edebiyatla eğitim arasındaki sağlam köprüye dikkat çekmektedir:

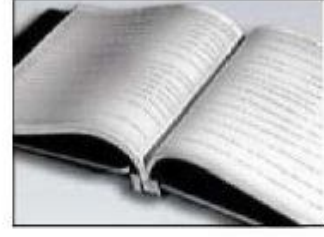
İnsan her şeyden önce düşünen ve yaratan bir varlıktır. Düşünme, yorumlama ve yaratıcılık özelliği, onu öteki canlılardan ayıran temel niteliklerin başında gelir. Gerçekten insanı hayvandan ayıran ana özellik, güzellik yaratma ve güzellik aramadır. İnsanın yaratıcı gücünden doğan en önemli ürünlerden biri de edebiyattır. Edebiyatla eğitim arasında sıkı bir bağ vardır. Edebiyat sözcüğünün kökünü oluşturan ve ‘terbiye=eğitim’ anlamına gelen ‘edeb’ kelimesi de bunu açıkça gösterir. Edebiyat ve eğitim, insanla ve insan topluluklarıyla ilgilenip uğraşma bakımından birbirini tamamlayan, birbiriyle yakından ilişkili olan iki alandır. Çünkü edebiyatın da eğitimin de konusu insandır. İnsanoğlunun yeryüzündeki serüvenleri, doğal ve toplumsal çevresiyle ilişkileri, sağlıklı bir yaşayış özlemi, bu iki alanın ortak konusunu oluşturur. Birbirinden ayrı yollarda, ayrı amaçlarda olan, birbirlerinden habersiz ve kendi dünyasında yaşayan insanları ruh ve

zevkçe birleştiren köprüyü ise edebiyat kurar (1994: 2).

Sanatçı ve sanatının bireye sağladığı katkılardan bir diğeri ise şu şekildedir: “Çocuk oynayarak, insan rüya görerek, sanatçı yaratarak komplekslerin, yaratıcı duyguların zararından kurtulur. Burada eğitim bakımından bizim için önemli olan, sanatçının kendi duygu ve düşüncelerini yansıtan eserlerinde seyredenlerin veya okuyanların da kendi duygu ve düşüncelerini bulması, kendi komplekslerinden kurtulmasıdır” (Kavcar, 1994: 3).

Bu çerçevede, farklı dönemlerde, farklı yazarlar tarafından ortaya konan, farklı temaları farklı yöntemlerle aktaran edebiyat metinleri aracılığıyla, bireylerin, hangi eğitim kurumunda olurlarsa olsunlar, öncelikle estetik değerlerinin/algılarının değiştiği, eleştirel düşünme yetilerinin geliştiği, başka hayatları deneyimleme fırsatı bulabildikleri, iyi ve kötü olanı birbirinden ayırabildikleri, dil becerilerinin geliştiği, acıma ve korku duygularından arındıkları (katharsis) gözlenmektedir.

Edebiyat ve edebiyat eğitiminin bireysel ve dolayısıyla toplumsal kalkınmadaki önemli yeri göz ardı edilemez. Hangi ülkenin edebiyat eserleri okunursa okunsun, okuyuca sağlayacağı katkı büyüktür; bu sayede, bireye sadece kendi dilinde yazılmış eserleri değil, farklı dillerde üretilmiş eserlerin de okutulması bu

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y *** ID:468 K:444

<http://www.akademikbakis.org>

faydayı ikiye katlayabilecektir. Edebiyatın eğitici rolü, bazı dönemlerde daha çok vurgulanmıştır. Örneğin, İngiliz NeoKlasik yazarlar eserlerinde daha çok nesnel ve toplumun bütününe ilgilendirebilecek genel temaları işlemişlerdir. Augustus döneminin önemli şairlerinden Romalı Horatius'un *Ars Poetika* adlı eserinde ifade ettiği gibi şairler hem öğretici olmalı, fayda sağlamalı, öğretirken de eğlendirmelidir. ("dulce et utile," tatlı ve faydalı bir şey).

Kavcar, Türk Edebiyatından örnekler verdiği çalışmasında edebiyatın temelde eğitici bir rolü olduğunu ifade etmiştir:

Edebi eserlerin büyük bir bölümü, insanları çeşitli bakımlardan eğitmek amacıyla yazılmıştır. Türk edebiyatında Yunus Emre birçok şiirini ve *Risaletü'n-Nushiyye (Öğüt Kitabı)* adlı eserini, Mevlana *Mesnevi'sini*, Nabi *Hayriyye'sini*, Namık Kemal tiyatro eserlerinin çoğunu, Ahmet Mithat romanlarını, Tevfik Fikret *Haluk'un Defteri* ve *Şermin* adlı eserlerini, Mehmet Akif *Safahat'ını*, Hüseyin Rahmi romanlarını ve daha pek çok şair ve yazar, eserlerini hep insanlara nasıl yaşanılması, nelere değer verilmesi gerektiğini öğretmek amacıyla yazmışlardır. Bugün de edebiyatın insancıl ve toplumsal olmasını isteyenler çoktur (1994: 3).

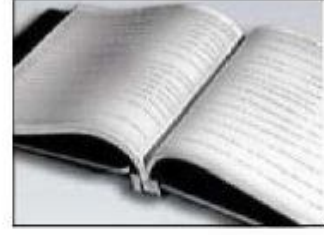
Eğitici fonksiyonun dışında güzeli ve estetiği öne çıkaran eserler de bulunmaktadır:

Edebiyatın eğitim, ahlak ve sosyal faydayı değil de güzellik amacını izlemesini isteyen de çoktur. Örneğin Divan edebiyatımızda şairlerin hemen hepsi, yazdıkları şiirlerde sosyal bir amaç peşinde koşmamışlar, sanat ve hünerlerini göstererek padişahların ve devlet adamlarının hoşuna gitmeye çalışmışlardır. Servet-i Fünun dönemi şair ve yazarları da genellikle 'sanat için sanat' ilkesini savunarak, eserlerinde eğitim amacı gütmeyiz. Daha sonraları Ahmet Haşim de bütün gücüyle bu ilkeye bağlı kalır (Kavcar, 1994:3).

Kavcar, edebiyatın eğitici ve/veya estetik bir amaç izleyebileceğini; ancak, hangi amaçla yazılırsa yazılısın muhakkak bir fayda sağlayacağını vurgulamaktadır:

Görülüyor ki edebiyatı eğitim açısından ele alınca, birbirine ters düşen iki görüşle karşılaşılıyor. Bir yanda edebiyatın eğitici olmasını, öte yanda tümüyle estetik bir amaç gütmesini isteyenler var. Acaba bir eğitici bunlardan hangisini seçmelidir? Kuşkusuz her iki tür eser de insan yaşantısı bakımından önem taşır. Ama yarar açısından farklılık gösterir. Ayrıca, hem güzel olan yani estetik bir değer taşıyan, hem de eğitim amacına uygun eserler de vardır (1994:4).

Kavcar'a göre, "... edebiyat, insana yeryüzünde ne kadar insan varsa o kadar ayrı mizaç ve kişilik olduğunu gösterir"

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y *** ID:468 K:444

<http://www.akademikbakis.org>

(1994:5). Bununla birlikte, “... edebiyat değişik insanlık durumlarını, serüvenlerini yansıtarak insan doğasını tanıtır, bu yolla yaşantımızı zenginleştirir, güzeline tadına ve gücüne varma gücünü geliştirir” (Kavcar, 1994:6).

Buna ek olarak, “...edebiyat eserleri insana özgü bazı değer ve niteliklerin yerleşip kökleşmesi, toplumsal yaşamın ve çağın gerektirdiği değerlerin benimsenmesi yolunda önemli roller oynar. Kısacası edebi eserler hem bireysel hayatla, hem de sosyal hayatla ilgili olarak, iyiye, güzele ve doğruya yönelme yolunda, yeni değerler kazandırma yolunda telkinlerde bulunur, insanları bunlar doğrultusunda eğitir” (Kavcar, 1994:6).

Antik Yunan filozoflarından Platon *Devlet* adlı eserinde özellikle çocukların küçük yaşlardan itibaren edebiyat, müzik ve beden eğitimine tabi tutulmasının gerekliliğini ifade eder.

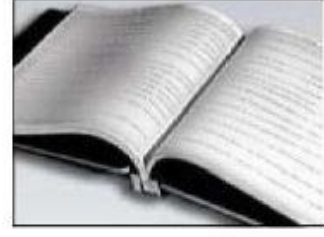
İnsanı insana anlatan en önemli sanat eseri edebiyattır, bu nedenle insan yaşamında çok önemli ve özel bir yere sahiptir:

Edebiyatta arınır duygular, yani dilin işleyişiyle görülebilecekleri en elverişli ışın altına yerleşirler, yani dille duyguların üstüne büküp onları algılar, onları hem kendisi hem de okuyucuları için bilince ulaştırır edebiyatçı ... İnsanın tüm duygu yönünü açar, açıklar, belli eder, bildirir edebiyat. Yazarlar olmasaydı, birçok

duyguları deneyemeyecek, tatmayacak, bilmeyecektik; insan yaşamının birçok önemli kesiminden yoksun kalacaktık böylece. İnsanı kendine öğretir bu akımdan edebiyat. Ben neyim? Kimim ben? Nasıl bir şeyim ben? çeşidinden sormadan edemeyeceğimiz soruları en iyi aydınlatan hiç olmasa aydınlatılabilecek ipuçları veren etkenlik alanıdır edebiyat ... İnsanı insana yaklaştırır edebiyat Kötü insandan da sözetse, insanı insana tanıtır; insanı ülküleştirecek de açıklasa, insan varoluşunun nasıllığına aydınlık getirir edebiyat. Okuyucunun anlayış ve duygudaşlıkla kendi tekbenine özgü çevreyi aşmasına, insan olanaklarının çeşitliliğine ilişkin bir bilinç elde etmesine yol açar edebiyat. Böylece edebiyatın, en azından bir hoşgörü aştığı söylenebilir (Uygur, 1969: 158, 160).

Buna paralel olarak, “Bir bakıma romancı, bizim asıl filozofumuzdur. Zira kişileri bir hikaye halinde sunmak, bir kader görüşü ve bir tabiat felsefesi sunmak demektir” (Irwin, 1998: 85).

Yazın Kuramı başlıklı eserde ifade edildiği üzere, “Yazın, toplumun yarattığı dili kendi aracı olarak kullanan bir toplumsal kurumdur ... bundan öte yazın yaşamı temsil eder; yaşam da büyük ölçüde toplumsal bir gerçekliktir; ama doğal dünya, bireyin iç dünyası ya da öznel dünyası da yazınsal öykünmenin nesnelere olmuştur. Ozan da, toplumda özgül yeri olan bir üyesidir toplumun: Bir ölçüde

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:468 K:444**

<http://www.akademikbakis.org>

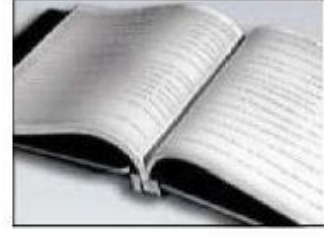
toplumca benimsenir ve ödüllendirilir; gerçekte bulunsun bulunmasın bir okurlar kitlesine seslenir” (Wellek&Warren, 1982: 122). Bu anlamda, “Yazar yalnız toplumdaki etkilenmekle kalmaz, toplumu etiler de” (Wellek&Warren, 1982: 133). Bununla birlikte, “Toplumsal bir belge olarak kullanıldığında yazın, toplum tarihinin ana çizgilerini ele verebilir” (Wellek&Warren, 1982: 135).

Sartre’a göre, “edebiyat okuyucuyu özgürleştiren bir süreçtir ... Yazarın misyonu atalet duygusunu, cahilliği, önyargıyı ve yanlış duyguları yok etmektir” (1967: ix). Aynı zamanda, “Sanatsal yaratışın belli başlı dürtülerinden biri, hiç kuşkusuz, dünyaya oranla daha önemli olduğumuzu duyma gereksinimidir” (Sartre, 2011: 45).

Edebiyat eserlerinin o dönemin tarihini ve kültürünü yansıması kaçınılmazdır. İnsanı anlatan diğer bilim dallarının ötesinde insanı olduğu gibi anlatır, insanın kendini bulmasına olanak sağlar. Sanat eserleri bilgiyi iletme de tecrübeyi iletir. Hedef belirli bir doğruyu empoze etmek değil, farklı yorumları ortaya koymaktır. Bu da özgürleşmeyi sağlayacaktır. İnsanı insan yapan en temel değerlerden bir olan empati yeteneği ile edebiyat eserindeki insanlar anlaşılabilir; gayret edilecek; acılar hüznler ve farklı duygular deneyimleyen karakterlerle gerçek hayatla ilgili verilere ulaşılacaktır. Bu da kişilerin bireysel, dolayısıyla toplumsal değerlerin varlığını

algılamasına olanak sağlayacaktır. Pek çok olgunun, düşüncenin, duygunun edebiyat metinleri ve bu metinlerde okuyucuya sunulan karakterler aracılığı ile farkına varıldığı bir gerçektir. Çok okuyan insanların kitapları ve kitaplardaki karakterleri dostlarıdır; kimi hiçbir zaman karşısına çıkmayan bir sevgilidir, imkansız aşkıdır, kimisi hiç tanımadığı ve özlediği kardeşi, annesi ya da babasıdır. Engel olamadığı hırslıdır, öfkesidir, kavuşamadığı hayalleridir, özlemleridir. Bu noktada pek çok örnek verilebilir. Romeo ve Juliet, Leyla ile Mecnun, Aslı ile Kerem aşkın en güzel simgelerindedir. Macbeth, Othello, Kaptan Ahab, Hamlet ve daha pek çok karakter, ölümü, yaşamı, kaderi, hırsı, kıskançlığı ve nice farklı duyguyu en çarpıcı biçimi ile aktaran kahramanlardan bazılarıdır. Bu ve buna benzer örnekleri arttırmak mümkündür.

Değer kavramı önce ailede daha sonra okulda ve esasında yaşam boyu okuyarak ve öğrenerek edinilen bir olgudur. Eğitim, ders kitaplarını ezberlemek değil onları hayatın bir parçası haline getirebilmektir. Tarih, psikoloji, sosyoloji ve felsefe kitapları yaşam boyu öğrenme sürecinin en değerli araçları iken, bütün bu bilim dallarından yararlanan edebiyat eşsiz bir hazinedir. Edebiyat eseri bireylerin, toplulukların, dolayısıyla ülkelerin tarihi ve varolma nedenidir, bakış açılarıdır, kültürüdür, düşünce ve duygu biçimidir, sanata bakışıdır, toplumun aynasıdır, siyasi, kültürel, ekonomik, sosyal ve hukuki

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:468 K:444*

<http://www.akademikbakis.org>

yapısıdır. Yazarın psikik yansımasıdır, karakterin ruh ve zihin analizidir, insan doğasıdır. Tarihi, sosyal, ekonomik ideolojik ve kültürel yapının izleridir.

1.4 Eğitim ve Karakter Eğitimi

Eğitim aşağıdaki şekilde tanımlanabilir: En geniş ve en genel anlamıyla eğitim, çocuk olsun, genç olsun, yaşlı olsun, insanlarda sosyal hayata ve çağa uygun tutum ve davranış değişikliği sağlamaktır. Eğitimin işlevi, topluma sağlıklı bir biçimde uyum yapabilmeleri için insanları etkilemektir. Bu etkileme, geçmişteki sosyal ve ulusal değerleri tanıtip benimsetme, bugünün gerçeklerini gösterme ve geleceğe dönük değerler, hüneler kazandırma yoluyla olur. Çağdaş eğitimin amacı, dünü koruyarak yarını güven altına almaktır. Bu durumda eğitimin, geçmişe, bugüne ve geleceğe dönük olmak üzere üç temel yönü var demektir. Kısacası eğitimden beklenen üç esas, dünü tanıma, bugünü kavratma ve yarına hazırlamadır (Kavcar, 1994:1).

Eğitimin en önemli amaçlarından biri temel değerlerin kazandırılmasına katkıda bulunmaktır:

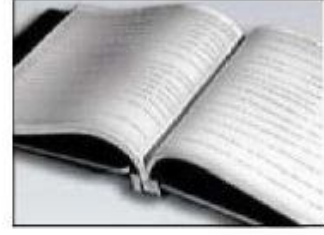
Temel değerlerin kazandırılması amacı Türk Milli Eğitim Temel Kanunu ve ders programlarının amaçları incelendiğinde de açıkça görülür. Temel Kanunun hemen başlangıcında milli eğitimin amaçları

sayılırken ahlaki, manevi değerleri benimseyen, beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip kişiler yetiştirmekten bahsedilmektedir (Ekşi, 2003: 79-80).

Karakter eğitimi aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır:

Karakter eğitimi iyi karakterin temeli olarak temel ahlaki değerleri teşvik eder. Karakter eğitimi başlangıç felsefesi olarak iyi karakterin temellerini oluşturan özen, dürüstlük, adalet, sorumluluk, kendine ve diğerlerine saygı gibi toplumsal mutabakat sağlanmış, objektif olarak önemli olduğu kabul edilen temel ahlaki değerleri alır. Karakter düşünme, duygu ve davranışı içerecek kapsamda tanımlanmalıdır... İyi karakter temel ahlaki değerleri anlama, onlar hakkında hassasiyet taşıma ve onlarla iş yapmayı içerir. Etkili karakter eğitimi, okul yaşamının tüm basamaklarında temel değerleri teşvik eden maksatlı, inisiyatifli ele alan ve kapsamlı bir yaklaşım gerektirir (Thomas Lickona 1996)' dan aktaran Ekşi, 2003: 80-81).

Yukarıdaki maddelerden anlaşılacağı üzere edebiyat metinleri değerleri öğretmek üzere kullanılacak en önemli araçlardan biridir. Yoruma açık olduğu için öğrenciler rahatlıkla yorum yapabilecek ve analitik düşünebilecekler, olumlu ya da olumsuz duyguların ayırıcına varabileceklerdir. Şiddet, intihar eğilimi, saygısızlık,

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y *** ID:468 K:444

<http://www.akademikbakis.org>

sevgisizlik, nefret, çevreye, aileye, hayvanlara duyarsızlık, ihanet, hırsızlık gibi duyguların ortadan kaldırılabilmesi, haklarının ve bireysel ve sosyal sorumluluklarının farkına varabilmeleri sağlanabilecektir.

Bu amaçla, eğitim kurumları ve eğitimciler sorumluluklarının farkında olmalı, öğrencilerin öğrenebilecekleri bir ortam yaratılmalıdır. Temel etik değerler, öncelikle yöneticiler ve eğitimciler tarafından anlaşılmalı ve uygulanmalıdır. Projeler, etkinlikler, seminer ve konferanslarla farkındalık yaratılmalıdır. Düşünme yeteneği, başkasını anlama, değer verme, empati kurma, özdeşleştirme gibi nitelikleri kazandırmaya özen gösterilmelidir.

Geliştirilen karakter eğitimi programlarındaki farklı bakış açıları ise şu başlıklar altında toplanabilir:

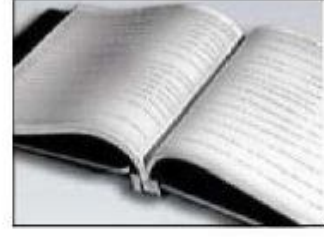
- (i) Muhakeme- Alışkanlık: Bazı yaklaşımlar kişinin ahlaki muhakemesi ve düşünmeye vurgu yaparken diğerleri erdemli davranışın alışkanlık haline gelinceye kadar uygulanması üzerinde durmaktadırlar.
- (ii) Yüksek Değerler- Ara Değerler: Bazı yaklaşımlarda öz-disiplin, cesaret, sadakat ve sebat gibi daha temel değerler öncelenirken diğerlerinde özen,

nezaket, arkadaşlık gibi vasıta değerler önemsenmektedir.

- (i) Bireye Odaklanma- Çevre ve Topluma Odaklanma: Karakter birey için mi? Yoksa grubun norm ve şablonlarına mı oturmalı? Soruları da karakter eğitiminde farklı perspektiflerin duruşlarını belirlemektedir. (Thomas, 1991) (Ekşi, 2003: 85)

2- SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, edebiyatın ana teması pek çok bilim dalında ve güzel sanatlarda da olduğu gibi insan ve varoluştur. Edebiyat eserleri aracılığı ile bireyler görmedikleri insanlarla karşılaşacak, gitmedikleri mekanlarda gezecek, tatmadığı duyguları hissedecek, tanımadıkları kişilerin hislerini paylaşacak, belki kendilerine en tanıdık olanı belki de en yabancı olanı deneyimleyebilecekleri uzun ve heyecanlı yolculuklara çıkacak, bu sayede sınırlarını ve ufuklarını zenginleştireceklerdir. Okudukları metinler sayesinde bu metinlerin üretildiği toplumların dilini ve kültürünü daha iyi özümseyerek, farklı değerleri ve farklılıkları anlayarak kendilerini daha iyi tanıyacaklardır. Bu anlamda, soru sorabilen, analitik düşünebilen, sağlıklı iletişim kurabilen, fikirlerini özgürce ifade edebilen, öğütlerle değil, okuyarak öğrenen, adalet, iyi niyet, vicdan, saygı, özveri, nezaket gibi nitelikleri özümseyen, insan haklarına ve özgürlüklerine saygıyı, sorumluluk

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:468 K:444**

<http://www.akademikbakis.org>

duygusunu hissedebilen, değerlerin bireysel ve toplumsal gelişime katkısını algılayabilen bireyler yetişecektir. Somut edebiyat metinleri sayesinde adil ve hoşgörülü olmak, empati kurmak, önyargı ve ideolojik kodlanmışlıktan, aşırılıklardan, bencillikten kurtulmak, farkındalık kazanabilmek, erdemli ve sağduyulu olabilmek gibi soyut ve manevi değerlerin kazandırılması sağlanacaktır.

Nobel ödüllü yazar Orhan Pamuk *Yeni Hayat* başlıklı eserinde “Bir gün bir kitap okudum ve bütün hayatım değişti” ifadesini kullanır. Kültürün ve dilin en güzel yansıtıldığı kitaplar insanların yaşamına anlam katan en değerli hazinelerdir. İnsanı insana anlatan, çözüm önerileri sunan, kendini bulduran, hayatı keşfettiren, düşünme ve algı gücünü geliştiren, ufkunu açan, düşünme yeteneğini geliştiren, kelime dağarcığını genişleten, farklı ve objektif bakış açıları kazandıran estetik algısını biçimlendiren, ruhunu zenginleştiren, farklı görüşlerin varlığını öğreten, zihnini canlandıran, genel kültürünü arttıran, bilişsel ve davranışsal olgunluk kazandıran en sadık dostlardır.

Bu hususta, okuma alışkanlığını kazanmak ve kazandırmak en önemli hedef olmalıdır. Bu nedenle, her yaş ve bilinç düzeyinde geçerli olabilecek öneriler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Kitaplara erişimin kolaylaştırılması,

Kütüphanelere alınan yayım sayısının nitelik ve nicelik yönünden arttırılması, Kütüphane kullanma alışkanlığının kazandırılması,

Kütüphaneler tarafından okuma programlarının ve okuma kulüplerinin ya da topluluklarının oluşturulması, Öğrenciyi motive edecek okuma ve kompozisyon yarışmalarının ve münazaraların düzenlenmesi, (Örneğin, Atılım Üniversitesi),

Öğrencilerin yaratıcılıklarını, eleştirel düşünme yetilerini ve sunum yeteneklerini geliştirmek, kurum bilinci oluşturmak üzere Bir Kitap-Bir Konu etkinliklerinin düzenlenmesi, (anketlerle oylanan bir kitabın seçilmesi, öğrenciler tarafından okunması, bireysel ya da grup çalışması ile proje çalışması yapılması, TV için reklam hazırlanması, gazete, poster, broşür ya da logo hazırlanması, kısa film çekilmesi, tartışma v.b etkinliklerin düzenlenmesi, (Örneğin, Atılım Üniversitesi),

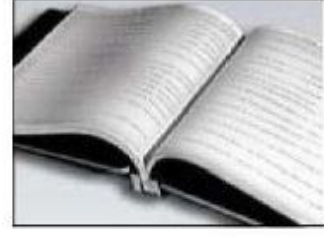
Okumanın, spor ve sanat gibi bir yaşam biçimine dönüştürülmesi,

Boş zamanların boşa değil okuyarak geçirilmesi bilincinin aşılması,

Eğitimin her düzeyinde öğrencilere kendi gazetelerini çıkarabilmeleri yolunda destek verilmesi,

Ailelerin çocuklarının yanında kitap okumaları, kitap okuma saatlerinin belirlenerek, okumanın eğlenceli bir etkinliğe dönüştürülmesi,

Kitabın en güzel hediyelerden biri olduğunun algılanması,

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:468 K:444*

<http://www.akademikbakis.org>

Sadece kitap değil, günlük gazete, hatta broşür, katalog, çizgi roman, kullanma kılavuzunun okunması ve kitap okuma alışkanlığının değil okuma alışkanlığının kazandırılması, İnternet kullanımının ve TV izleme oranlarının düşürülmeye çalışılması sağlanmalıdır.

Bununla birlikte, bireylerin eğitiminde farklılıklar göz önüne alınmalı, bireylerin öncelikle kendilerine güven duymaları sağlanmalı, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri, toplumsal kalkınmayı, sanatı ve edebiyatı sürekli etkileyerek değişimine ve gelişimine neden olan değerlerin önemi unutulmamalıdır.

3- KAYNAKÇA

Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve sosyal bir değer olarak okuryazarlık. Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt. 7. No.17. 9-26.

Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. Değerler Eğitimi Dergisi. 1(1), 79-96.

Güvenç, B. (1999). İnsan ve Kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Irwin, E. (1998). Sanat ve İnsan. Batı Klasikleri:79. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Kavcar, C. (1994). Edebiyat ve Eğitim. No:171. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Kirschenbaum, H. (1995). 100 ways to

enhance values and morality in schools and youth settings. Massachusetts: Allyn&Bacon Company.

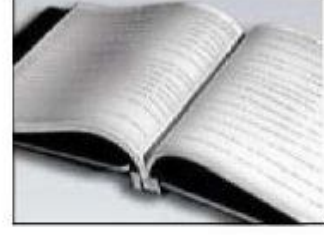
Kuçuradi, I. (1998) İnsan ve Değerleri. Ankara: Türk Felsefe Kurumu Yayınları.

Moran, B. (2000). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. İstanbul: İletişim.

Rousseau, J. J. (1986). İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı ve temelleri üzerine konuşma. Çeviri: Rasih Nuri İleri İstanbul: Say Dağıtım.

Sartre, J.P. (2011). Edebiyat Nedir? Çev. Bertan Onaran. İstanbul: Can Yayınları.

Simon, S. B., Leland, W. H., & Kirschenbaum, H. (1972). Values clarification a handbook of practical strategies and students.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 44 Temmuz – Ağustos 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:468 K:444**

<http://www.akademikbakis.org>

New York: Hart Publishing
Company, Inc.

Edebiyat. İstanbul: İstanbul
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Yayımları: 1468.

Tepebaşı, F. (2006). Edebiyat
Öğretiminde Waldmann Modeli.
610. SÜ. Sosyal Bilimler Ens.
Dergisi Sayı 16, 2006, 605-617.

Wellek, R., & Warren, A. (1982). Yazın
Kuramı. Çeviren: Yurdanur Salman,
Suat Karantay. İstanbul: Serbest
Matbaası.

Uygur, N. (1969). İnsan Açısından